

**A NEMZETISÉGI KULTÚRÁK AZ EZREDFORDULÓN
(ESÉLYEK, LEHETŐSÉGEK, KIHÍVÁSOK)**

**THE MINORITIES AT THE TURN OF MILLENNIUM
(CHANCES, POSSIBILITIES, CHALLENGES)**

**DIE KULTUREN DER NATIONALITÄTEN AN DER
JAHRTAUSENDWENDE
(CHANCEN, MÖGLICHKEITEN,
HERAUSFORDERUNGEN)**

Szerkesztette /Edited by / Redigiert von:

ANDO GYÖRGY

EPERJESSY ERNŐ

GRIN IGOR

KRUPA ANDRÁS

**BÉKÉSCSABA – BUDAPEST
2001**

**A NEMZETISÉGI KULTÚRÁK AZ EZREDFORDULÓN
(ESÉLYEK, LEHETŐSÉGEK, KIHÍVÁSOK)**

*(A VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai
Békéscsaba, 2001. október 2–3–4.)*

**THE MINORITIES AT THE TURN OF MILLENNIUM
(CHANCES, POSSIBILITIES, CHALLENGES)**

*(Lectures of VIIth International Conference
on Ethnographic Nationality Research
Békéscsaba, 2–3–4 October 2001.)*

**DIE KULTUREN DER NATIONALITÄTEN AN DER
JAHRTAUSENDWENDE
(CHANCEN, MÖGLICHKEITEN, HERAUSFORDERUNGEN)**

*(Vorträge der VII. International Ethnographischen
Konferenz für Nationalitätenforschung
Békéscsaba, 2–3–4 Oktober 2001.)*

Szerkesztette /Edited by/ Redigiert von:

ANDO GYÖRGY
EPERJESSY ERNŐ
GRIN IGOR
KRUPA ANDRÁS

BÉKÉSCSABA – BUDAPEST, 2001

KIADJA A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG
Published by the Hungarian Ethnographical Society
Herausgeber die Ungarische Ethnographische Gesellschaft

A konferencia fővédnöke:
MÁDL FERENC
a Magyar Köztársaság elnöke

A konferencia védnöke:
GLATZ FERENC
a Magyar Tudományos Akadémia elnöke

Felelős kiadó:
KÓSA LÁSZLÓ
a Magyar Néprajzi Társaság elnöke

A kiadásban közreműködött:
UJVÁRY ZOLTÁN
a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének professzora

A konferenciát támogató szervek:
Supporters and sponsors of the conference:
Die die Konferenz unterstützenden Institutionen:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Igazságügyi Minisztérium
Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata
Békés Megyei Önkormányzat Képviselő-testülete
Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Hivatala
Határon Túli Magyarok Hivatala
Illyés Közalapítvány
Nemzeti Kulturális Alapprogram Igazgatósága
Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány
Ifjúsági Ház és Általános Társaskör, Békéscsaba
Magyarországi Németek Országos Önkormányzata
Magyarországi Szlovákok Országos Önkormányzata
Országos Horvát Önkormányzat
Országos Szerb Önkormányzat
Békéscsaba MJV Szlovák, Román, Cigány Kisebbségi Önkormányzata
Nemzetiségi önkormányzatok és civil szervezetek
Magyar Posta, Békéscsaba, 1. sz. Postahivatala
Megyei Művelődési Központ és Kézműves Szakiskola, Békéscsaba
Békés Megye Képviselő-testülete Múzeumok Igazgatósága

ISBN 963 212 0728

Technikai szerkesztő: Molnárné Balázs Zsuzsanna
Nyomta: KAPITÁLIS Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

<i>Földvári Sándor</i>	
Bécs szerepe a ruszin nemzeti értelmiség kialakulásában a felvilágosodás korában	393
Die Rolle Wiens bei der Herausbildung der Intelligenz der russniakischen Nationalität zur Zeit der Aufklärung (Resume)	399
<i>Horváth Kata</i>	
„Cigány munka” – „gádzsó munka”	401
„Gipsy Work” – „Gadjo” Work (Summary)	413
<i>Halász Péter</i>	
A hagyományos műveltség szerepe a moldvai csángók identitásában	414
Die Rolle der traditonellen Kultur (Resume)	418
<i>Kriza Ildikó</i>	
Romológiai kutatások Szekszárdon. Tájékoztató a szekszárdi Romológiai Kutatóintézet eredményeiről, feladatairól, célkitűzéseiről	419
The Present and the Prospect of the Romologist Researches in Szekszárd (Summary)	425
<i>Begovác Rózsa</i>	
Vízkeresztől hamvazószerdáig. (Adatok a tavaszváró szokásokról és hiedelmekről a hazai horvátoknál)	426
From Epiphany to Ash-Wednesday (Habits Expecting Springtime and Believes at the Croats in Hungary) (Summary)	432
<i>Kész Margit</i>	
Interetnikus kapcsolatok a népi gyógyászatban a Kárpátalján	433
My Research Experiences in a Sub-Carpathian Micro-Region (Summary)	439
<i>Karmacs Zoltán</i>	
Identitásmutatók Tiszaújlak lakosainak körében	440
Identity Awareness of the Inhabitants of Tiszaújlak (Summary)	448
<i>Sasvári László</i>	
Magyar görög katolikusok	449
Ungarische griechische Katholiken (Resume)	455
<i>Hajnal Virág</i>	
Interetnikus kapcsolatok és/vagy lokális identitás egy vajdasági településen	456
Interethnic Relations and/or Local Identity in a Settlement of Voivodina (Summary) ...	461
<i>G. Szabó Zoltán</i>	
Egy kisebbségbe került népcsoport a történelmi időben	462
A Group of People in Minority in Historic Time (Summary)	473
<i>Eperjessy Ernő</i>	
A kisebbségek tradicionális kultúrája és a globalizáció néhány kérdése	475
The Traditional Culture of Ethnic Minorities and Some Questions Concerning Globalization (Summary)	479
<i>Krupa András</i>	
A délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilágának interetnikus vonásai	480
The Interethnic Features of the Slovaks living in South-East Hungary (Summary)	485

IDENTITÁSMUTATÓK TISZAÚJLAK LAKOSAINAK KÖRÉBEN

Egy kisebbség nemzeti identitástudatának megőrzése egy államon belül mindennapos harcot jelent, amelyet a kisebbségnek együtt, és maguknak a kisebbségi tagoknak külön-külön is meg kell vívniuk.

Kárpátalja magyar nemzetiségű lakossága az ukrán államon belül alkot kisebbséget, és kisebbségi helyzete elsősorban abból adódik, hogy különböző államfordulatokat élt meg.

A magyar identitástudat Kárpátalján nem az etnikai, nem a vérségi összetartozást hangsúlyozó jelentést fedi le, hanem sokkal inkább a kultúrához és az érzelmek világához kapcsolódik.¹

A kárpátaljai magyar kisebbség identitástudatát már több felmérés is vizsgálta. Jelen esetben a kárpátaljai magyar kisebbség identitástudatának mutatóit egy konkrét kárpátaljai magyar lakta település (Tiszaújlak) esetében mutatom be.

Tiszaújlakon a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete által végzett *Interetnikus kapcsolatok és lokális identitástudat* (továbbiakban IKLI) vizsgálatának keretében közel kéthónapos állomásosó terepmunka alatt módom volt megfigyelni a kutatópont etnikai viszonyait, feltérképezni a gazdasági, etnikai, kulturális és egyéb helyzetét. A terepmunka idején 18 mélyinterjút készítettem a helyi lakosokkal. Emellett 20 nyelvi és etnikai identitást kutató kérdőívet is kitölttettem. Mind a kérdőíveknél, mind pedig a mélyinterjúknál igyekeztem minden korosztályt és mindkét nemet egyenlő arányban képviseltetni a vizsgálatban.

A szemléletesség kedvéért az állomásosó terepmunka adatait helyenként kibővítettem az 1998-ban a Tiszaújlaki Széchenyi István Középiskola és a Tiszaújlaki 1. Számú Középiskola 10-11. osztályos tanulói körében elvégzett empirikus szociolingvisztikai kérdőíves vizsgálat (továbbiakban 1998.KI vizsg., N=48), a 2000-ben a tiszaújlaki 25-45 éves korosztály körében elvégzett empirikus szociolingvisztikai kérdőíves vizsgálat (továbbiakban 2000.F vizsg., N=40) és a 2000-ben Csernicskó István vezetésével, a Limes Társadalomkutató Intézet által elvégzett nyelvi és etnikai identitás a kárpátaljai középiskolások körében kérdőíves vizsgálat (továbbiakban 2000.KI vizsg., N=595) eredményeivel.

Mielőtt bemutatnám az eredményeket, röviden szólnék a kutatópontról.

1 Vö. GEREBEN, 1995

Tiszaújlak

Története

Tiszaújlak (ukránul Білок) városi jellegű település (ukránul селище міського типу), amelyről már 1304-ben is találhatunk feljegyzést Wylak néven. A település a történelem folyamán többször fontos szerepet kapott. Tiszaújlakon működött a Kamarai Sóhivatal, amely azt jelentette, hogy a Szlatinán kibányászott só elosztását itt végezték. Emellett fontos feldolgozó és a faanyagelosztó hely volt. A település nehéz időköt is megélt, mivel többször feldúlták a tatárok és a törökök, illetve több alkalommal tette egyenlővé a földdel a Tisza folyó kiöntése.

Az 1703-11-es, II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc itt aratta első győzelmét a Tiszai átkeléskor. A szabadságharc 200. évfordulójának tiszteletére a Tisza-híd bal hídfőjén 1903. szeptember 20-án felavatták a Turul-émlékművet. 1920-ban a Csehszlovák Köztársasághoz csatolták a területet. A cseh éra alatt rengeteg új faházat építettek az 1932-es árvíz károsultjainak.

1939-ben a Csehszlovák Köztársaság visszaadta Kárpátalját Magyarországnak, ám a II. világháború rányomta bélyegét erre az időszakra. 1945. július 29-én a szovjet és a csehszlovák hatalom megállapodása szerint Kárpátalja a Szovjetunió Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságával egyesült. A Szovjetunió széthullása után a Független Ukrajna kötelékébe került².

Földrajzi elhelyezkedése

A település a Tisza folyó jobb partján terül el. A Tisza-híd után a Tisza határfolyóként szolgál. Tiszaújlakot északi irányból Tiszakeresztúr és Karácsfalva, déli irányból Tiszabökény, keleti irányból Tiszaújhely³ és nyugati irányból Magyarország határolja. (vö. 1. ábra) A települést átszeli az Ungvár-Beregszász-Rahó és az Ungvár-Beregszász-Halmi (Románia) országút, valamint az Aknaszlatina-Bátyú-Csap-Ungvár vasútvonal. (vö. 1. ábra)

1. ábra. Tiszaújlak elhelyezkedése Kárpátalja térképén (részlet)

- 2 Vö. Hajdú-Moharos József: Fehéroroszország, Ukrajna, Moldávia, Kárpátalja leírása. 1995 Balaton Akadémia, Vörösberény
- 3 Mind a négy település többségében magyarlakta.

Lakossága és nemzetiségi összetétele

A települést napjainkban 3446 személy lakja, amelyből 2653 magyar (ez a lakosság 78 %-át teszi ki), 711 ukrán, 41 orosz, 11 cigány és 30 egyéb nemzetiségűnek vallja magát. A magyar nyelvet anyanyelvként 2690 fő használja⁴. A nemzetiség kérdésénél megjegyezném, hogy a község lakosai által cigánynak tartott lakosok közül sokan magyar nemzetiségűnek vallják magukat, vagyis nem vállalják cigányságukat⁵.

A helyi önkormányzat statisztikai adatai szerint Tiszaújlak lakossága a 2000. évben 3398 fő. Ebből 3042 magyar (a lakosság 89,5%-a), 287 ukrán (8,4 %), 68 orosz (2 %) és 1 zsidó nemzetiségű lakos.

Közigazgatási rendszere

Ma a Nagyszőlősi Járási Közigazgatáshoz tartozó, helyi önkormányzattal rendelkező település, amely a Nagyszőlősi Járási Közigazgatási Tanácsban három magyar⁶ nemzetiségű képviselőjével van jelen. A községi tanács 20 képviselőből áll: 16 magyar nemzetiségű és 4 ukrán/orosz nemzetiségű.

Oktatási intézmények

Tiszaújlakon két középiskola működik: a Tiszaújlaki 2. Számú Széchenyi István Középiskola, amely magyar tannyelvű és a Tiszaújlaki 1. Számú Középiskola, amely ukrán tannyelvű középiskola. Emellett még működik egy vegyes tannyelvű óvoda is. A magyar iskolát életveszélyesnek nyilvánították és jelenleg közadományokból újjáépítés alatt áll. Az ukrán iskola helyett szintén egy korszerűbb iskolát építenek, amelynél már hosszú ideje félbeszakadtak a munkálatok. Tiszaújlakon jelenleg is működik egy zeneiskola, amely 4-7 éves képzésben oktat hangszeres játékokat, többek között hegedűn, zongorán, trombitán, harmonikán

Vallási élete

A nagyközségben négy felekezet temploma található: a görög katolikus, a római katolikus, a református és a pravoszláv. Ezek közül csak a pravoszláv gyülekezetben nem magyar nyelvű az evangélium hirdetése és a görög katolikus egyházközségben szoktak orosz nyelvű miséket tartani. A másik két felekezetben az igehirdetés mindig magyar nyelven történik. A pravoszlávok most építik a templomukat.

Szociális, kulturális, gazdasági és egyéb ellátottsága

Tiszaújlakon 1989 óta működik a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség helyi alapszervezete, és 2001 júliusában alakult meg a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Ifjúsági Szervezetének Tiszaújlaki Alapszervezete. Ugyanebben az évben nyitották meg a Tiszaújlak-Tiszabecs kishatár-átkelőt, amely azóta nemzetközi gyalogos és személygépkocsi határátkelővé fejlődött. Tiszaújlakon a volt Szovjetunió időszakában nyolc nagyobb ipari létesítmény is működött. Napjainkban csupán a Fafeldolgozó Kombinát üzemel. A település fejlett állami kereskedelmi hálózata jelentősen visszaesett. A mai napig működő patikája Kárpátalja második gyógyszertára.

4 vö. Склад населення по окремих національностях і рідній мові за даними перепису населення 1999 року (Ужгород, 2000)

5 A továbbiakban a cigány szó alatt azokat az embereket értem, akiket a helyi lakosság nagy része cigánynak tart, de önmagukat magyar vagy más nemzetiségűnek vallják.

6 Pontosabban kettő, mivel Pincés László képviselőt a tiszaújlaki „cigánybírónak” tartják, de ő is magyarnak vallja magát.

Fontos szerepet játszik a település életében a piac, mely sok ember megélhetési forrása. A településen működött egy könyvesbolt, három kórház. Tiszaújlak három könyvtárral, buszállomással és vasúti rendező-pályaudvarral rendelkezik.

Tiszaújlaknak jelenleg egyetlen futballcsapata küzd a járási bajnokságban. A településen működik egy étterem és több kis kávézó.

Tiszaújlakon az utcanevek 50-50 %-ban magyar (Zöld, Móricz Zsigmond, Rákóczi stb.) és ukrán (Tyereskova, Majakovszkij, Sevcsenko, stb.) vonatkozásúak. Az intézmények nevéinél, utcaneveknél, terek neveinél, hirdetések kiírásakor stb. az ukrán nyelvű táblák és hirdetések mellett magyar nyelven is olvashatjuk a közleményeket. Több emléktábla és emlékmű található a településen: Móricz Zsigmond, Esze Tamás és II. Rákóczi Ferenc emléktáblák, Szent János kápolna, kereszt-emlékmű az 1932-es árvíz áldozatainak emlékére, az 1944-ben elesett szovjet katonák⁷ és a sztálini-terror áldozatainak emlékműve. A Turul-emlékmű az 1703-11-es, Rákóczi-féle szabadságharc tiszteletére lett újra felállítva 1989-ben, mivel a szovjet csapatok az emlékművet lerombolták. Az 1989. évi avatóünnepség óta a Turul-emlékmű a magyarság számára „zarándokhely” lett, hiszen minden év júliusának második vasárnapján Kárpátalja magyarjai és más nemzetiségei is, júliális keretében megemlékeznek II. Rákóczi Ferenc fejedelem győzelméről. A községházán az ukrán nemzeti zászló mellett a magyar nemzeti lobogót is felvonják.

A lakosság bőven hozzájut a helyi és magyarországi magyar nyelvű sajtótermékekhez és televízió-, illetve rádióadásokhoz.

A település etnikai viszonyai

Napjainkban a helyi önkormányzat statisztika adatait (lásd 1. táblázat) összevetve a hivatalos adatokkal észrevehetjük, hogy a lakosság száma kevesebb a hivatalos adatokénál, ugyanakkor a magyar nemzetiségű lakosok aránya nagyobb. (vö. Lakossága és etnikai összetétele)

1. táblázat. Tiszaújlak etnikai összetétele 1989-2000 között a tiszaújlaki polgármesteri hivatal statisztikai adatai alapján

	magyar	ukrán	orosz	Egyéb	Összesen
1989	3200	279	62	19 (cigány és zsidó)	3560
1990	3166	268	81	17 (cigány és zsidó)	3532
1991	3139	236	77	17 (cigány és zsidó)	3469
1992	3182	249	68	12 (cigány és zsidó)	3511
1993	3155	257	72	8 (cigány és zsidó)	3492
1994	3149	259	70	8 (cigány és zsidó)	3486
1995	3172	246	86	8 (cigány és zsidó)	3512
1996	3151	231	79	7 (cigány és zsidó)	3468
1997	3164	253	79	7 (cigány és zsidó)	3503
1998	3211	271	66	1 (zsidó)	3549
1999	3183	279	66	1 (zsidó)	3529
2000	3042	287	68	1 (zsidó)	3398

7 Az emlékmű oszlopa a szovjet időben lerombolt Turul-emlékmű eredeti oszloprésze

A települést – a helyi lakosok elmondása szerint – a cigányok már nagyon régóta lakják. Ez statisztikailag nincs kimutatva, mivel a helyi lakosság által cigánynak nevezett lakosság magyarnak vagy más nemzetiségűnek vallja magát. A tiszaujlaki cigányok öltözködését, lakóházait tekintve nem lehet túlzott különbségekről beszélni, hiszen igyekeznek a magyarokhoz hasonló életkörülmények között élni. A kulturális felfogásban a legjellemzőbb eltérést az iskolához való viszonyban lehet felfedezni. A legtöbb cigánygyerek még az érettségiig sem jut el, és szinte senki nem tanul tovább.

Tiszaujlaknak 1941-ig jelentős zsidó nemzetiségű lakossága volt. A település fő utcáján többnyire a leggazdagabb zsidóknak voltak kisebb-nagyobb kúriáik. A zsidók bonyolították le Tiszaujlak kereskedelmi forgalmának 95-96%-át, hiszen a boltok és a céhek többnyire a zsidóság tulajdonát képezték. A mai Sevcsenko utcát csak zsidók lakták, ahol megtalálható volt a templomuk és a fürdőjük⁸ is. Napjainkban a tiszaujlaki polgármesteri hivatal statisztikai adatai szerint Tiszaujlakon csupán egy zsidó nemzetiségű ember él. (vö. 1. táblázat) A zsidóknak saját temetőjük volt és van a helyi temető szomszédságában.

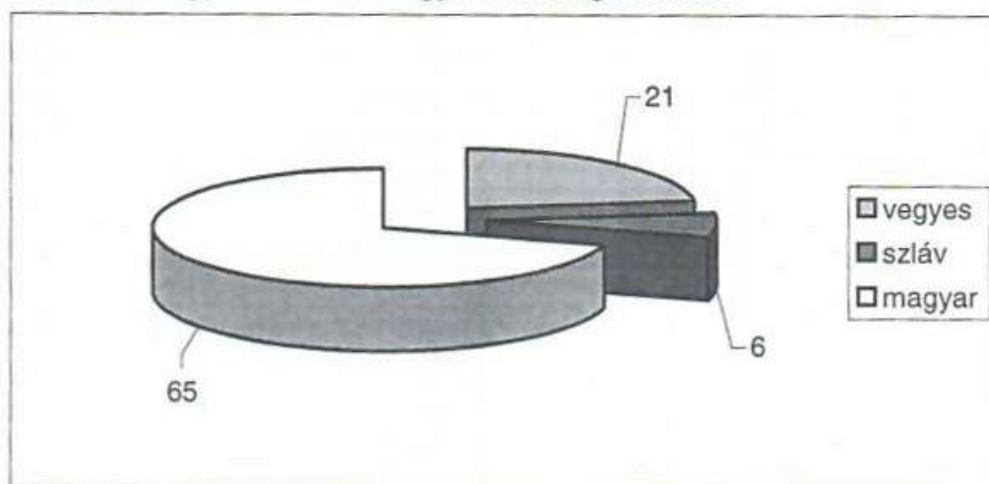
2000-ben a tiszaujlaki polgármesteri hivatal statisztikai nyilvántartása alapján a lakosság csupán 10,4%-a rutén (ebből 8,4% ukrán és 2% orosz nemzetiségű).

Tiszaujlakon a nemzetiségek (etnikumok) közül az orosz/ukrán nemzetiségűek kis szegregációját lehetett megfigyelni a volt Szovjetunió idején a laktanya melletti tiszt lakásokban, amelyekbe napjainkban magyar nemzetiségű emberek települtek be.

A másik ilyen szegregációt a cigány lakosság képezi. A cigányság többsége három utcában⁹ lakik, amelyeket a helyi lakosok „cigány utcá”-nak vagy „cigány sor”-nak neveznek.

Tiszaujlakon az etnikai vegyülés két fő forrása az etnikai vegyes házasságok és az ingatlanvásárlás. Lassú folyamat, de már a volt Szovjetunió idejében megfigyelhető volt a cigányok és az ukránok/orszokok betelepülése a magyarlakta részekre. Napjainkra a folyamat valamelyest felgyorsult, mert Magyarország felszívó hatásának köszönhetően sokan települnek át az anyaországba, és így megnőtt az eladó ingatlanok száma. A magyar nemzetiségű lakosok túlzott aggodalom nélkül fogadják be szomszédjaiknak a más etnikumú embereket, lehet az ukrán, orosz vagy cigány. A helyi lakosok szerint nem a nemzetisége szerint kell megítélni valakit, hanem a tettei alapján.

Tiszaujlakon 1996-1999 között 92 házasság kötött. Ebből 6 volt „szlávok közötti” házasság, 21 pedig vegyes házasság, a többi pedig magyar házasság. (vö. 2. ábra) Évente átlagosan 1-2 szláv, 5-6 vegyes és 16-17 magyar házasságot kötnek.

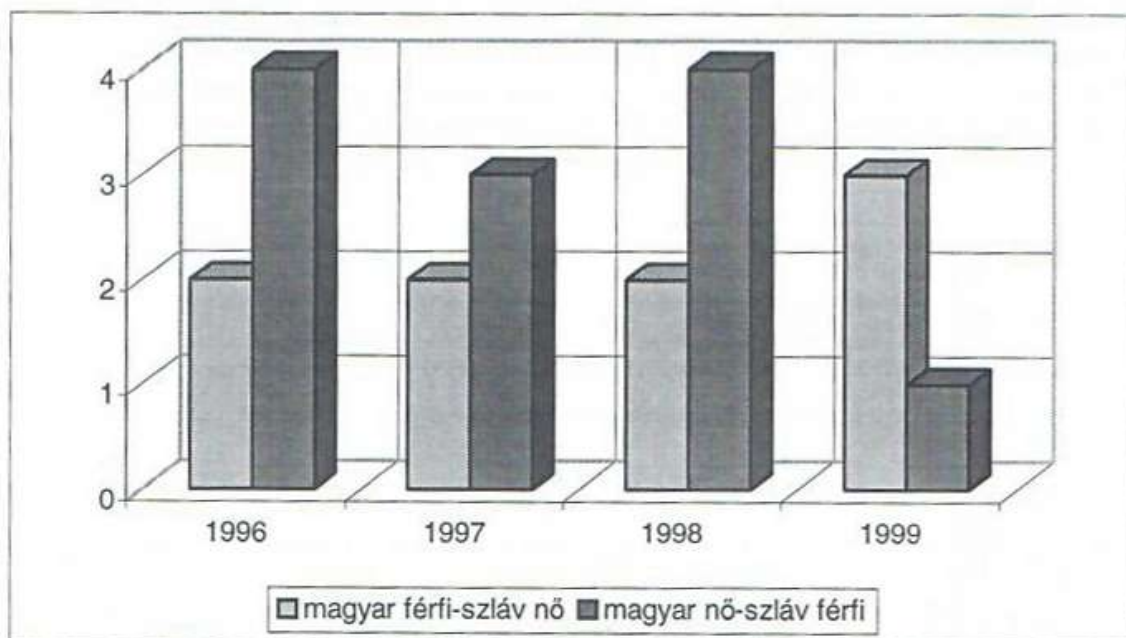

2. ábra. A tiszaujlaki lakosok házasságai etnikai szempontból 1996-1999 között

8 A szovjet éra alatt a templomot lebontották, a fürdőt egészen a '80-as évek közepéig használták.

9 Tyerskova, Hajós és Csillag nevű utcák

A tiszaujlaki lakosok többsége nem ellenzi a vegyes házasságot. Akadnak azonban olyan emberek is, akik szerint nem jó dolog az, ha különböző etnikumú emberek kötik össze életüket. Az egyik lakos azt mondta: „csuka a csukához, lóga a lógához”¹⁰, vagyis ne keveredjünk más nemzetekkel. A házasságoknál többször fordul elő az, hogy magyar nemzetiségű nő megy férjhez ukrán nemzetiségű férfihez, mint fordított esetben. (vö. 3. ábra)

3. ábra. A vegyes házasságok nemek szerinti megoszlása az etnikum függvényében

Az etnikumok között nagyon sok barátság köttetik Tiszaujlakon. A barátságokban, barátkozásban szemben ebben az esetben már nem érvényesül a „csuka csukához, lóga lógához” mondás.

Identitástudat, attitűd

A kérdőívben a tiszaujlaki AK-knek az identitástudat vizsgálata során a nyelvek tetszéséről, a nyelvek szeretetéről kellett véleményt nyilvánítani, illetve ötfokú skálán kellett értékelni a Magyarországhoz, az Ukrajnához, a volt Szovjetunióhoz, a Kárpátaljához és a saját szülőhelyükhöz (Tiszaujlak) való érzelmi kötődésüket. Az olyan véleményt, amely egy értékelő és egy érzelmi komponenst is tartalmaz, attitűdnek nevezzük¹¹.

Nyelvi identitás

A kisebbségi helyzetnek természetes velejárója a kétnyelvűség, mégpedig azért, mert a hatalmon lévő nemzet „ráerőszakolja” a nyelvét a hatalom alatt álló nemzetre, nemzetiségre (etnikumra)¹². Ezért a nyelvi identitás vizsgálatokor elengedhetetlen a nyelvek használatának, a nyelvválasztási szokásainak a vizsgálata.

A kétnyelvű emberek minden kommunikációs helyzetben a kommunikatív kompetenciájuk által kiválasztanak egy nyelvet a rendelkezésükre álló nyelvi repertoárból, amely az adott

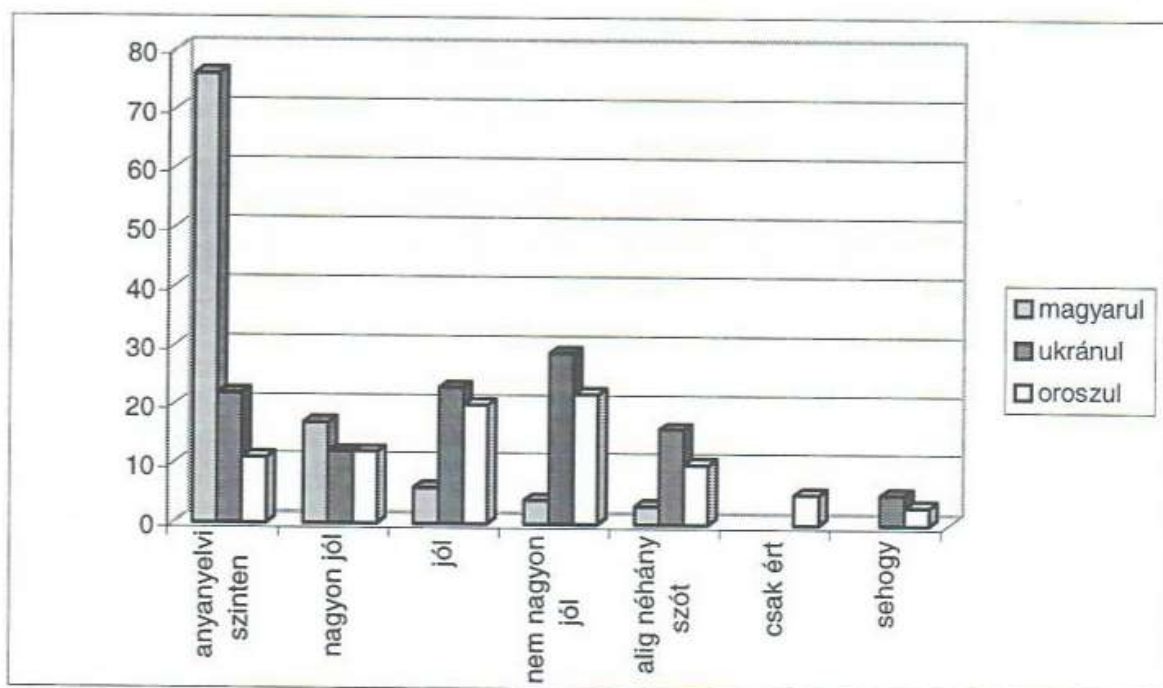
10 Helyi frazeologizmus

11 Vö. ARONSON, Elliot: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

12 Vö. ROMAIN, Susan: Bilingualism. 1989 Oxford, Basil Blackweel)

helyzetnek megfelelő. Ezt nevezzük nyelvválasztási szokásnak, amely a nyelvhasználat egyik kategóriája. A nyelvválasztási szokások nyelvhasználati színtereken (domain) nyilvánulnak meg, amely azoknak a tényezőknek az együttese, amelyek a beszélők kódválasztását, ez esetben nyelvválasztását vélhetőleg befolyásolják¹³. Fishman¹⁴ öt nyelvhasználati szintet (színteret) különít el: 1. család, 2. vallás, 3. barátság, 4. oktatás, 5. foglalkozás. Fishman szintjeit a korábbi empirikus szociolingvisztikai kérdőíves vizsgálataimban még kibővítettem a hivatalos helyek (posta, orvosi rendelő, bank (takarékpénztár), különböző hivatalok) szintjével és a környezeti helyek (jegypénztár, bolt, vendéglő, piac, szórakozóhely, kultúregyesület) szintjével.

A nyelvek ismereténél AK-k véleményére támaszkodva egy hét szintű skálán (az anyanyelvi szinttől a sehogyan szintig) vizsgáltuk a nyelv(ek) tudását.

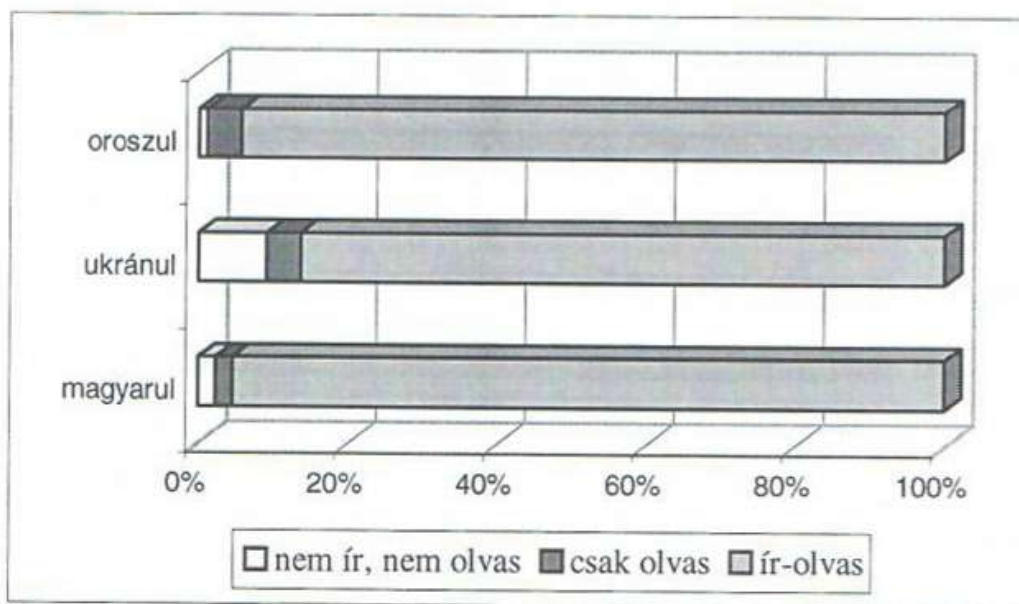

4. ábra. A tiszaujlaki lakosok nyelvtudása (saját bevallás szerint; N=108)

Az 1998.KI és 2000.F, illetve az IKLI felmérés összesített adatai szerint a 4. ábrán jól láthatjuk, hogy 76 AK anyanyelvi szinten beszéli a magyar nyelvet, míg az ukrán nyelvet csak 22 AK és az orosz nyelvet pedig mindössze 11 AK. Az utolsó négy értéket az ukrán nyelv esetében 50 AK és az orosz nyelv esetében 40 AK jelölte meg. A középiskolások nagyobb részt már nem ismerik az orosz nyelvet, hiszen ők már egyáltalán nem tanulták az iskolában. A szóbeli nyelvismeret mellett fontos az írásbeli nyelvismeret, vagyis tud-e az AK írni-olvasni az adott nyelveken. Ezt a kritériumot az 1998.KI és a 2000.F vizsg. összadatai alapján vizsgáljuk meg. (vö. 5. ábra)

13 Vö. TRUDGILL, Peter: Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába. 1997 JGYTF Kiadó, Szeged

14 Vö. FISHMAN, Joshua A.: The Relationship between Micro and Macro-Sociolinguistics in the Study of Who Speaks What Language to Whom and When. 1997 In Pride, J.B.-Holmes, Janet szerk.

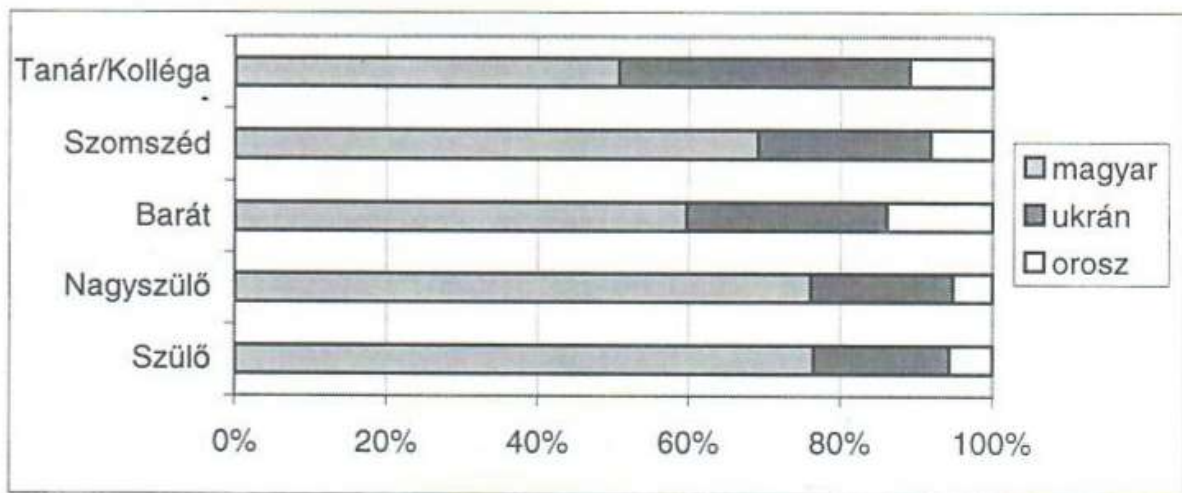

5. ábra. A tiszaujlaki lakosok írásbeli nyelvtudása (N=88)

A nyelvek írás- és olvasásbeli tudásánál csupán a 2000.F vizsg.-t esetében akadnak olyan AK-k, akik nem tudnak írni-olvasni ukránul. Az IKLI felmérés 20 AK-ból 19 a magyar nyelvet használja gyakrabban az ukrán nyelvvel szemben. Ha ezeket az eredményeket a nyelvek ismerete tükrében vizsgáljuk meg, akkor természetesnek mondhatjuk a magyar nyelv használati dominanciáját az ukrán nyelvvel szemben. 18 AK szerint kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban szükség van az ukrán nyelv oktatására, de csak a következő szinteken lehet elsajátítani az ukrán nyelvet: 6 AK szerint csak közepesen, 13 AK szerint egy kicsit és 1 AK szerint pedig egyáltalán nem.¹⁵ 16 AK azon a véleményen van, hogy a magyar ajkú gyermekeknek mindenképpen meg kell tanulni az ukrán nyelvet ahhoz, hogy boldogulhasson az életben. Tehát az iskolai ukrán nyelv hatékony oktatása mindenképpen indokolt lenne a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban. Az AK-k szerint nemcsak a magyar tannyelvű iskolákban kellene az ukrán nyelvet oktatni Kárpátalján, hanem 18 AK úgy véli, hogy a kárpátaljai ukrán tannyelvű iskolákban is kellene a magyar nyelvet oktatni.

A család fontos színtere a nyelvhasználatnak, mivel az egyént már gyermekkorától ebben a közegben éri az első nyelvi, szociológiai és egyéb hatások. Másrészt minden ember érzelmileg legnagyobb mértékben a családtagjaihoz kötődik.

15 Több kárpátaljai oktatáskutató is (Orosz Ildikó, Cserniczkó István, Beregszászi Anikó) is rávilágít arra a problémára, hogy a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban nincsenek megfelelő képesítésű szakkaderek, nem megfelelőek az államnyelv hatékony elsajátításához a tankönyvek, szótárak, szemléltetők, stb. Így a magyar kisebbséghez tartozó kárpátaljai magyar ajkú gyermekeknek nincs megadva a lehetőség arra, hogy hatékonyan elsajátítsa a magyar nyelvet az iskolában, és ezáltal hatékony, aktív polgára legyen az ukrán államnak.

6. ábra. A tiszaujlaki lakosok nyelvhasználata a családban, a közvetlen környezetükben és a munkahelyen (N=88)

Karmacsi, Zoltán

THE IDENTITY AWARENESS OF THE INHABITANTS OF TISZAÚJLAK

This study is based on the researches of an almost two months stationary fieldwork in Tiszaújlak, it uses the data of an empirical socio-linguistic, language and ethnic identity investigation. We can find a description about the research place, from which we can learn about the history, geography, administration, educational system, religious life, social, cultural, economical situation of Tiszaújlak and also about its inhabitants' ethnic belonging and about their relationships.

Using the data of the previous empirical socio-linguistic research we can have a view about the inhabitants' language skill and about the usage of the language in the family, with friends and colleagues and about the habits linked to this. During the investigation we examined the different language usage habits in their formal and informal language usage domains in the village and in the towns where they use to go. In both domains we confronted the language usage habits of the adults and of the secondary school students and pointed out the important differences.

In what regards the problem of identity and their attitude toward it, we asked the informants firstly about the beauty of the different languages (Hungarian, Ukrainian and Russian), about the similarity of the languages, and about how much they liked them. Afterwards we had to measure their emotional attachment to the given place and their feeling towards sport.